D'una sentència lamentable a l'exigència d'un Estat propi

Jaume Bosch
President del grup parlamentari ICV-EUiA
Ponent de l'Estatut de 2006

La lectura de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut de Catalunya de 2006 ens obliga a fugir de dues afirmacions equivocades: la que proclama que la retallada és mínima perquè tan sols s'ha tocat el cinc per cent de l'Estatut, i una altra d'oposada que diu que el PP ha aconseguit reduir el nostre autogovern per sota o abans de l'Estatut de 1979. No comparteixo ni una ni l'altra com tampoc ho fa el grup d'experts que l'ha analitzada i que ha emès un informe prou contundent i clarificador.

1. La sentència toca aspectes essencials de l'Estatut: alguns són objectius prioritaris; altres, innovacions que van justificar la seva aprovació. N'hi ha diversos: ha restat força jurídica als drets reconeguts al títol primer, ha eliminat la possibilitat d'una modesta desconcentració del poder judicial a Catalunya, ha rebaixat el principi de bilateralitat, ha retocat de forma puntual el sistema de finançament, ha negat la garantia estatutària a la disposició addicional tercera relativa a les inversions de l'Estat a Catalunya i ha interferit en el paper d'algunes institucions de Catalunya.

Però hi ha dos punts que causen especial indignació: un és l'eliminació de l'ús preferent del català en l'àmbit públic. És cert que d'entrada els efectes jurídics semblen mínims i que el model d'immersió lingüística no pateix modificacions, però la intenció inequívoca de la sentència és intentar crear un conflicte lingüístic a Catalunya. No se'n sortiran, perquè la societat catalana és molt més madura del que es pensen, però hem de ser conscients que aquest és l'objectiu del Tribunal: intentar donar ales als obsessionats en una guerra lingüística que tan sols existeix en els seus caps.

"Som una nació, nosaltres decidim" va ser el lema principal de la manifestació del 10 de juliol en contra de la sentència del Tribunal Constitucional
Foto: David Tortosa

L'altra és molt greu. L'anul·lació de part de l'article 111 i la interpretació restrictiva que es fa del 110 i el 112 fa saltar pels aires allò que es va anomenar blindatge de les competències i que no era sinó una tècnica jurídica per evitar la intromissió de l'Estat en les competències de la Generalitat, l'establiment d'unes regles de joc. Aquests tres articles afecten els cinquanta-vuit articles que defineixen cada una de les competències de la Generalitat. Per això no es pot afirmar que tan sols s'ha tocat un cinc per cent de l'Estatut: s'ha tocat molt més perquè la definició de les competències exclusives, compartides i executives que feia l'Estatut era una peça clau, fonamental, del sistema competencial estatutari.

Però no podem fer una anàlisi cenyida tan sols a uns quants articles concrets. El més greu de la sentència és que traspua por, inseguretat; és l'expressió d'un Estat insegur, desconfiat; és una sentència preventiva, que neix de les fòbies dels magistrats, expressió d'un centralisme carca i tronat. La sentència nega a l'Estatut el seu caràcter de llei del bloc constitucional, la més important després de la Constitució, i el converteix en una llei més, i de rang menor, perquè, tot i ser una llei orgànica aprovada per les Corts, en el fons és considerada una llei d'àmbit territorial limitat. L'informe dels experts ho deixa ben clar: "la sentència debilita significativament la funció constitucional de l'Estatut d'autonomia i en substitueix el seu paper en el bloc de la constitucionalitat pel del propi Tribunal". I "la sentència tracta sovint l'Estatut com una llei merament autonòmica a través de la qual la Comunitat Autònoma pretendria imposar a l'Estat obligacions i mandats i oblida que és una norma estatal fruit d'un pacte polític entre la Generalitat i l'Estat".

La por porta els magistrats a una sentència contrària a l'esperit que va fer possible el consens constitucional, a la interpretació oberta que van defensar els dos ponents catalans de la Constitució de 1978, Miquel Roca Junyent i Jordi Solé Tura. Llegint la sentència i els vots particulars és legítim preguntar-se si els magistrats van votar sí a la Constitució o estaven més a prop del vot negatiu que propugnava el senyor José María Aznar. Amb l'esperit de 1978, de consens, de voluntat de construir la democràcia, d'acabar amb els enfrontaments ideològics i territorials que havien torturat Espanya, aquest Tribunal Constitucional i la seva doctrina haurien estat declarats inconstitucionals.

El més greu de la sentència és que traspua por. És l'expressió d'un Estat insegur, desconfiat, que neix de les fòbies dels magistrats, expressió d'un centralisme carca i tronat

Totes aquestes prevencions apareixen en el moment de tractar la qüestió de la definició de Catalunya com a nació o aspectes com els drets històrics o els símbols nacionals. El magistrat català Eugeni Gay ressalta en el seu vot particular que és la primera vegada en més de trenta anys que el Tribunal Constitucional inclou en la seva decisió una referència al preàmbul d'una llei. No el pot declarar inconstitucional. I la referència a la nació catalana, continuarà per sempre a l'Estatut, encara que provoqui mal de panxa a més d'un. Però la por, la inseguretat, els obliga a precisar-ne el contingut en un exercici ridícul i inútil, com també és ridícula l'obsessió per precisar que els símbols nacionals ho són tan sols en tant que Catalunya és una nacionalitat, no una nació, quan és prou coneguda l'opinió de diversos ponents constitucionals que nacionalitat equival a nació. Quan qualsevol persona interessada consulti un diccionari trobarà: "Nacional: relatiu o pertanyent a una nació. Exemple: Bandera nacional". I si per acabar la investigació busca "Nacionalitat", trobarà com a accepció: "Nació sense Estat". I és que el dret és fonamental en una societat civilitzada, però mai ha de servir per negar la realitat.

Finalment, tal com ha afirmat el catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat de Barcelona, Miguel Ángel Aparicio, "constitucionalment, la sentència ha suposat no tant la declaració que amb ella s'assolia el sostre autonòmic, tal com va arribar a assenyalar el president del Govern, i encara menys que aquest sostre ja s'havia assolit abans d'aprovar-se el nou Estatut d'autonomia de Catalunya. I el que és pitjor: que no hi havia cap mena d'alternativa a aquest mateix sostre i encara menys la federal." D'aquest diagnòstic se'n desprèn una conclusió molt significativa: es pot apostar o no per un Estat federal, però si es vol un Estat federal cal, des d'ara, defensar la reforma constitucional. El Tribunal ha tancat la lectura federalitzant, moderada, progressiva, de la Constitució. A partir d'ara difícilment es podrà considerar federalista qui no aposti per la reforma en profunditat de la Constitució de 1978. I això vol dir molt més que la reforma del Senat. No tan sols s'ha trencat el pacte entre el Parlament i el poble de Catalunya amb les Corts espanyoles, que va fer possible l'Estatut de 2006. S'ha trencat també el pacte constitucional de 1978 i la lectura que les institucions, les forces polítiques i la ciutadania de Catalunya van fer d'aquella Constitució. El Tribunal obsessionat

per una defensa restrictiva del text constitucional i per una visió retrògrada de l'Estat espanyol ha provocat la crisi institucional més greu de l'etapa democràtica. I ha tingut la doble irresponsabilitat de fer-ho en uns moments de greu crisi social i econòmica. I així passaran a la història: com uns irresponsables.

Malgrat tot el que acabo de dir, no comparteixo la idea que de l'Estatut no en queda res i que estem igual que l'any 1979. Una anàlisi rigorosa ho desmenteix. En primer lloc, perquè les interpretacions que fa el Tribunal actual poden ser modificades en un futur per un altre Tribunal amb una composició diferent, tal com defensa la doctrina, i tal com ha fet aquest mateix Tribunal canviant, fins i tot radicalment en alguns casos, allò que havia dictaminat abans. I en segon lloc, perquè molts dels àmbits essencials de l'Estatut han quedat inalterats malgrat la petició del PP. En poso alguns exemples: el títol de drets i deures i principis rectors es manté, malgrat l'opinió del PP i determinats sectors jurídics que l'Estatut no podia incloure drets perquè estaven reservats a la Constitució. Avenços, per posar-ne un exemple, com que el president de la Generalitat presideixi la Junta de Seguretat, resten sense canvis. I les competències traspassades, algunes tan importants com Rodalies RENFE o la Inspecció de treball, no estan en qüestió. El sistema de finançament està pactat i aprovat i no es modifica, i es va poder pactar gràcies al fet que figurava a l'Estatut. Disposem d'una eina important d'autogovern que hem de continuar desenvolupant, al Parlament i a Madrid, malgrat que considerem inacceptable la sentència.

2. Ara cal unitat. El primer moviment de la resposta institucional unitària és exigir al Govern del PSOE el compliment de la totalitat del que va pactar amb el Parlament i el poble de Catalunya fins a arribar a aprovar l'Estatut. Per fer efectiva aquesta via cal la immediata reforma de la Llei Orgànica del Poder Judicial per fer possibles les previsions estatutàries en matèria de justícia que un Tribunal Constitucional normal hagués considerat constitucionals perquè quedaven supeditades a aquesta llei orgànica. També la modificació d'altres lleis orgàniques, com la del Defensor del Poble, i de totes les que calguin. Però també compromisos polítics per als casos en què no és possible modificar la legislació, com succeeix en qüestions relacionades amb les competències o la disposició addicional tercera. Es tracta d'utilitzar tots els mecanismes jurídics i polítics que considerem necessaris, inclòs l'article 150.2 de la Constitució. Però, sobretot, a partir d'un compromís clar i inequívoc, amb un calendari precís, que fins i tot podria adoptar la forma d'una llei de millora de l'autogovern. I la voluntat política s'hauria de concretar en traspassos pendents com els dels aeroports de Girona, Reus i Sabadell, o els trens regionals i d'altres no derivats

ICV-EUiA va ser un dels grups parlamentaris que va participar en la marxa ciutadana
Foto: David Tortosa

directament de l'Estatut, com la participació determinant de la Generalitat i els ajuntaments afectats en la gestió de l'aeroport del Prat. Es tracta d'aprovar al Congrés de Diputats un pacte global de millora de l'autogovern de Catalunya. De pactar-lo i de complir-lo.

El federalisme plurinacional no té res a veure amb el cafè per a tots de 17 comunitats igualades a la baixa. El federalisme autèntic defensa un Estat plurinacional, pluricultural i plurilingüístic

3. Volem tot l'Estatut, però Catalunya ha iniciat una nova etapa en què caldrà anar més lluny. Aquest país ha de debatre amb tranquil·litat i rigor el seu futur, hem de passar de les consignes a les propostes. Algú ha sentenciat que les opcions federal o confederal no han de ser ni tan sols discutides. Que aquí tan sols hi caben el blanc o el negre, sense matisos, com si la realitat catalana fos simple i senzilla, i no plural i complexa. Però aquest país no ha analitzat encara ni debatut de debò l'opció federal, que Catalunya pugui disposar d'un Estat propi dins una Espanya federal, en el marc de l'Europa dels pobles. De moment la ciutadania tan sols ha decidit una cosa: que volia l'Estatut de 2006. Això, des d'una perspectiva democràtica, és inapel·lable. I ara Catalunya té el dret a discutir lliurement cap a on vol continuar avançant; discutir i debatre sense límits, ni posats a Madrid, pels que creuen que no tenim dret a decidir, ni posats a Catalunya, pels que creuen que Catalunya tan sols ha de poder decidir una única opció. Les coses són més complicades i cal exigir un debat a fons de totes les alternatives, com correspon a un país madur. Continuar resignadament igual que ara pot ser una opció; l'adéu Espanya n'és una altra plenament legítima, però entremig n'hi ha d'altres que també es mereixen programes a TV3 i que tenen una presència en els àmbits universitaris i jurídics molt superior a les altres dues. Segons el Centre d'Estudis d'Opinió, més d'un 30% de la població voldria que Catalunya disposés d'un Estat propi en el marc d'una Espanya federal. Però una opció federal desacomplexada també exigeix clarificar algunes coses:

- Primera. El PSOE no és federalista. Qualsevol semblança del PSOE amb el federalisme és pura casualitat.
- Segona. El federalisme plurinacional no té res a veure amb el cafè per a tots de 17 comunitats igualades a la baixa. El federalisme autèntic defensa un Estat plurinacional, pluricultural i plurilingüístic.
- Tercera. El federalisme és una bona solució per a estats tan prestigiosos com Alemanya, els Estats Units, Canadà o Suïssa.
- Quarta. El federalisme pot ser la millor fórmula per avançar en l'increment dels drets nacionals de Catalunya, preservant la cohesió social del país, per fer efectiu, també de cara al futur, un principi bàsic del catalanisme: som un sol poble i ho hem de continuar essent.
- Cinquena. El federalisme és perfectament compatible amb el dret a l'autodeterminació, tal com es demostra en un Estat federal potent com Canadà amb relació als drets nacionals del Quebec. El Tribunal Constitucional del Canadà va establir l'any 1998 que "si una voluntat majoritària de la seva població es pronunciava clarament en favor de la secessió caldria començar una negociació política entre les parts afectades". Això també és federalisme.

I si volem fer un debat seriós no podem fer trampa. Si es diu que no hi ha federalistes a la resta de l'Estat, tampoc hi havia autonomistes quan als anys setanta Catalunya exigia un Estatut d'autonomia, i tampoc hi ha a Espanya sectors disposats a acceptar una possible decisió unilateral d'independència de Catalunya. Cal explicar que qualsevol procés pacífic i democràtic comportarà una negociació difícil amb l'Estat espanyol. Aquest no és el debat: el debat és analitzar col·lectivament allò que pot ser més favorable a Catalunya. I després del debat el que caldrà és acceptar la decisió de la ciutadania.

En aquest sentit, apostar pel federalisme, i més després de la sentència del Tribunal Constitucional, és propugnar una reforma en profunditat de la Constitució. Avui, sectors universitaris estan plantejant la possibilitat de celebrar en un futur més o menys proper una convenció catalana per establir les bases d'una possible reforma de la Constitució.

No sóc ingenu. Sóc conscient que la Constitució de 1978 va establir uns mecanismes de reforma difícils però possibles, d'acord amb el sistema de partits polítics llavors existent. Però el sistema de partits espanyol ha canviat substancialment: el que era un partit minoritari d'extrema dreta, Alianza Popular, es va menjar la Unión de Centro Democrático, i va crear un Partit Popular ubicat molt més a la dreta

que la dreta democràtica europea. Aquest partit amb una visió centralista radical desconeix que la dreta alemanya o nord-americana es mou dins Estats federals sense qüestionar-ne el model. En canvi, tal com s'ha demostrat en el cas de l'Estatut, el Partit Popular viu d'un centralisme extrem, que el porta a vetar qualsevol possibilitat de reforma constitucional. El PSOE tampoc està per iniciar un procés de reforma constitucional i, el que és pitjor, no està disposat a donar la batalla ideològica al PP per avançar per aquest camí: avui sembla acceptar com a inevitable la derrota de qualsevol tesi més oberta. A més, és incapaç de tenir un model propi d'Estat més enllà de quatre paraules boniques; s'oblida que l'essència de l'esquerra és voler transformar les coses, també el model d'Estat.

Però aquesta dificultat òbvia no vol dir que Catalunya no pugui decidir sense apriorismes si vol plantejar de manera solemne la modificació de la seva relació amb l'Estat espanyol definida en la Constitució de 1978 i petrificada i reduïda pel Tribunal Constitucional.

Per això, si l'Estat no respon afirmativament les exigències catalanes, l'única sortida viable seria, si existís una majoria social que ho reclamés, que les institucions catalanes impulsessin els mecanismes jurídics i polítics per fer possible l'exercici efectiu del dret a l'autodeterminació. Nosaltres entenem aquest dret com la capacitat de Catalunya de decidir lliurament el seu destí. Però aquesta decisió hauria de respondre a un autèntic debat de totes les alternatives, i defugir del simplisme d'autonomia o independència. L'autodeterminació no és independència; independència és una de les possibilitats de l'exercici del dret a l'autodeterminació. Com ho són l'Estat propi dins un Estat federal o la confederació. No estem dient coses rares. A Escòcia, s'està discutint la possibilitat d'un referèndum que plantejaria com a mínim tres opcions a la ciutadania. A Bèlgica s'està plantejant la possibilitat d'una reforma constitucional per configurar una confederació. Nosaltres no som Kosovo ni volem ser-ho, tot i el nostre respecte per aquest poble. No som Lituània, ni tan sols Txèquia o Eslovàquia. Potser val més la pena mirar situacions més similars, encara que això impliqui abandonar consignes simplistes i fomentar un autèntic debat ciutadà. Un debat que, des del meu punt de vista, hauria de preservar per damunt de tot la cohesió social i evitar qualsevol fractura de la nostra societat. Els serveis prestats pel PSUC per construir una societat catalana cohesionada em legitima per fer aquest advertiment. Per això, en cas d'arribar a aquest punt, caldria mesurar molt bé les velocitats, perquè en temes delicats com aquest les presses electoralistes són males conselleres. Tanmateix, el dret a decidir no és tan sols un concepte vinculat a una reivindicació nacional; és un principi democràtic que poden compartir tots els demòcrates.

Després de la sentència res no tornarà a ser igual. Ja no n'hi ha prou a intentar recuperar per altres vies allò que el Tribunal Constitucional ha retallat. L'exigència de reforma de la Constitució i l'exercici del dret a l'autodeterminació, del dret a decidir, són els següents passos a fer. En funció de com evolucioni el sentit majoritari de la ciutadania. Catalunya exigirà disposar d'un Estat propi i, si aquest Estat propi pot donar-se en el marc d'una relació federal o confederal amb Espanya, o ha de ser un Estat independent, dependrà, i molt, de la resposta de les institucions espanyoles.